

УДК 378.3:001.895(045)
DOI: 10.24144/2524-0609.2018.43.230-234

Ребуха Лілія Зіновіївна

кандидат психологічних наук, доцент
кафедра психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна
L_Rebukha@ukr.net
ORCID iD 0000-0002-0054-0651

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Актуалізується проблема підготовки майбутніх соціальних працівників, яка потребує відповідного оновлення освітнього змісту навчальних дисциплін та їх методичного наповнення, що уможливлене за фундаменталізації освіти. Метою статті є обґрунтування методики реалізації системи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах інтеграції інноваційних технологій. Для реалізації мети використані такі методи: вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури для окреслення педагогічних умов та компонентів готовності до майбутньої діяльності; методи порівняльного аналізу, синтезу, класифікації для зіставлення теоретичних і практичних підходів до розуміння структури готовності до фахової діяльності. Результатом є розроблена структура готовності до фахової діяльності, якою передбачено компоненти, критерії і показники готовності за фундаменталізації професійної підготовки на засадах інтеграції інноваційних технологій та окреслено педагогічні умови за яких уможливлена підготовка фахівця.

Ключові слова: фундаменталізація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; педагогічні умови; компоненти готовності до професійної діяльності

Вступ. Зміни, які відбуваються в соціальній сфері суспільства, ставлять нові вимоги до підготовки соціальних працівників в закладах вищої освіти щодо професійних вмінь компетентісно вирішувати специфічні проблеми клієнтів різних соціальних служб. Нині підготовка майбутніх соціальних працівників переживає складний етап свого розвитку, тому відповідного оновлення потребує освітній зміст навчальних дисциплін та їх методичне наповнення. Зреалізувати оновлення змісту фахових дисциплін можна за допомогою фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, що спрямовується на розвиток фахового мислення, задоволення компетентісних професійно-освітніх потреб, а також потреби у саморозвитку та самоосвіті впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженнях науковців В. Беха, М. Лукашевича, І. Миговича, І. Пінчук та ін. акцентується увага на оволодінні майбутніми соціальними працівниками необхідних особистісних якостей при підготовці до професійної діяльності. Процеси професійної комунікативної взаємодії між соціальним працівником і клієнтами соціальних служб, набуття ними професіоналізму та ефективних професійних діянь фахівців соціальної роботи знайшли відображення у працях О. Безпалько, Р. Вайноли, В. Васильєва, А. Капської, О. Карпенко, І. Мельничук, Л. Мішик, В. Поліщук, С. Толстоухова та ін. Проблеми методичного забезпечення освітнього процесу у різних закладах вищої освіти та інноваційні тенденції у підготовці соціальних працівників розглядали науковці Я. Болюбаш, Т. Голубенко, А. Дубасенюк, О. Карпенко, Л. Романовська, Я. Фруктова та ін.

Питання, пов'язані із фундаменталізацією університетської освіти та фундаменталізацією професійної підготовки фахівців у вимірі європейського освітнього простору вивчають Н. Бідок, М. Дмитриченко, Б. Камінський, С. Клепко, І. Козловська, Е. Лузик, Л. Пуховська, С. Романова, О. Русановський, І. Савельчук, В. Сидоренко, Г. Терещук та ін. Однак недостатньо розробленою залишається проблема висвітлення методики реалізації системи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та розробки структури готовності до фа-

хової діяльності.

Метою статті є обґрунтування методики реалізації системи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах інтеграції інноваційних технологій.

Відповідно до мети дослідження виокремлено **завдання**: 1. Визначити головні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників за фундаменталізації університетської освіти. 2. Обґрунтувати взаємопов'язані критерії та показники готовності за реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи на засадах інтеграції інноваційних технологій.

Методи дослідження. Для реалізації мети та вирішення поставлених завдань використовувалися такі взаємодоповнювальні методи як вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури для окреслення педагогічних умов та компонентів готовності до майбутньої діяльності; методи порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації за допомогою яких зіставлялися теоретичні та практичні підходи до розуміння структури готовності до фахової діяльності як результату фундаменталізації професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота».

Виклад основного матеріалу. Реалізація системи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах інтеграції інноваційних технологій базувалася на цілеспрямованому використанні методів здійснення кожної педагогічної умови і формуванні компонентів готовності до роботи за фахом (Ребуха, 2017). Виконання першої педагогічної умови, створення мотиваційно-ціннісного освітнього середовища в процесі фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, спрямовувалося на формування мотиваційно-ціннісного компонента впродовж усього навчання студентів, починаючи з другого курсу і завершуючи четвертим. Слід зазначити, що ми не враховували студентів-магістрів, оскільки багато із них продовжували навчання за індивідуальним планом, а тому не відвідували систематично усіх лекційно-семінарських занять; перевелися після четвертого курсу на заочне відділення; після завершення навчання на бакалавраті не захотіли навчатися далі,

або ж вступили в магістратуру на інші спеціальності; включилися в групу на першому курсі магістратури, а до цього навчалися в інших закладах вищої освіти або на заочному відділенні тощо. Відповідно групи магістрів були сформовані не тільки із числа своїх студентів, а й з тих, які поступили з інших вузів, тому за зазначених причин вони не були включені в експериментальне дослідження.

Сформованість мотиваційно-ціннісного компонента визначалася за критерієм готовності до фахової діяльності як вмотивованість майбутніх соціальних працівників до фундаменталізації професійної підготовки та трьома показниками готовності: інтересом, потребою та прагненням. Для формування критерію вмотивованості використовувалися імітаційні методи активного аудиторного навчання, що визначаються як способи та прийоми проведення занять, де навчально-пізнавальна діяльність студентів вибудовується викладачем відповідно до імітації професійної діяльності. У нашому дослідженні обрано найбільш оптимальні імітаційні методи навчання, які дають змогу інтенсифікувати опанування освітнього змісту студентами, спрямованого на фундаменталізацію професійної підготовки, а також продемонструвати знання з ефективного використання теорії на практиці. Імітаційні методи включали аналіз конкретних віртуально-професійних ситуацій та вирішення стимуляційних ситуативних задач («case study»). Реалізація мети професійної мотивації, котра розглядається як процес формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій студентів, передбачала використання таких засобів інноваційних технологій, які сприяли усвідомленню життєвих і професійних цінностей майбутніх соціальних працівників відповідно до їх особистісних інтересів, потреб та прагнень.

У нашому дослідженні мотиваційно-ціннісний компонент готовності до професійної діяльності для фундаменталізації освітнього процесу конкретизувався в декількох окремих умовах, що допомагали мотивувати студентів до особистісно-схвального навчання. Виокремлені умови спрямовувалися на:

- безпосереднє бачення студентами сьогочасних і завершальних (мікро і макро) цілей професійної підготовки;
- усвідомлення майбутніми фахівцями ціннісної вартості засвоєних теоретичних та практико-орієнтованих знань для професійної діяльності;
- формування високого рівня позитивних емоцій від освітнього процесу, в якому вирішальна роль відводиться педагогу та його умілому залученню студентів у розв'язання професійних задач у змодельованих навчальних ситуаціях;
- виявлення чітких спрямувань у структуруванні наукових понять, окреслення важливості їх розуміння та умілого використання студентами в майбутній професійній діяльності;
- професійну направленість навчальної діяльності, що повсякчас підкріплюється використанням майбутніми фахівцями набутих особистісних знань, які формуються викладачем під час створених у навчальній аудиторії професійно-неігрових мотиваційних ситуацій;
- відбір змістових завдань, котрі потребували продуктивного розв'язання проблемних професійних ситуацій в процесі навчальної діяльності;
- створення фактичної присутності на заняттях вмотивованої новизни і ціннісно-пізнавального оргклімату в академічній групі (Мельничук, 2011). Зазначені часткові умови цілеспрямовано скеровували майбутніх соціальних працівників на актуалізацію потенційних потреб до професійного самовдоскона-

лення і зростання не лише під час навчання в університеті, але й у подальшій професіоналізації. В студентів усвідомлено формувалася певна покрокова програма дій, а мотивація до професійного зростання поступово трансформувалася в ціннісну виконавчу активність, в яку вона входить в якості першого компонента готовності до фахової діяльності.

Зокрема, студентам пропонували розв'язувати різні ситуаційні задачі на основі отриманих фундаментальних знань та здійснювати аналіз конкретних навчальних ситуацій. На заняттях використовувалися кейси, наприклад: «Спіраючись на знання з теорії соціальної роботи, власну систему цінностей та особистий професійний досвід, здобутий під час виробничої практики, визначте три пріоритетні напрямки соціальної роботи із студентською молоддю на нашому факультеті. Поясніть їх переваги. Проілюструйте взаємозв'язок і взаємодію між наведеними прикладами».

Обговорення віртуально-професійних ситуацій відбувається на основі професійного занурення студентів у змодельовані випадки. Для майбутніх фахівців важливо віднайти правильні шляхи їх рішення як з позиції клієнта соціальної служби, так і з позиції соціального працівника. Участь майбутніх соціальних працівників у розв'язанні ситуативних завдань сприяла тому, що студенти починаючи з першого курсу проявляли інтерес та усвідомлювали потребу в знаннях і виявляли прагнення до їх постійного набуття. До виявлення емоційно-ситуаційної зацікавленості навчальним предметом також спонукало створене за фундаменталізації професійної підготовки мотиваційно-ціннісне освітнє середовище (Фурман, 2014). Відповідно, студенти всесторонньо «занурюються» у цінності майбутньої професії, які й сприяли формуванню мотиваційної спрямованості до набуття фундаментальних знань та їх практичного використання. Реалізація педагогічної умови в експериментальних групах відбувається в процесі вивчення фахових дисциплін і особливо під час вивчення «Теорії соціальної роботи» та «Методів соціальної роботи».

За нашого дослідження фундаменталізація професійної підготовки направляла фундаментально-когнітивну компоненту готовності майбутніх соціальних працівників у напрямі фахової діяльності й відображалася в показниках: сформованість знань із теорії соціальної роботи, методів соціальної роботи та законодавчо-правової бази. У процесі пошукування зrealізована друга педагогічна умова (спрямованість на вивчення дисциплін циклу професійної підготовки із змістовим фундаментальним наповненням) забезпечувала засвоєння наукових знань та формування базових спеціальних умінь і навичок студентами.

Втілення в навчальний процес фундаментально-когнітивної компоненти, критерієм якої виступають готові до застосування фахові знання студентів, активізувало самостійну навчально-пізнавальну роботу майбутніх фахівців. Цьому сприяло використання різних засобів інноваційних технологій. Їхня мета - створення сприятливих умов для професійної розвитковості кожного із суб'єктів освітньої діяльності. Створення особистого портфоліо включало розробку студентами узагальнених структурно-логічних схем з теорії та методів соціальної роботи. Водночас колективно організована викладачем мислєдіяльність студентів разом із сприятливим навчально-пізнавальним оргкліматом безперервно мобілізувала їх творчий потенціал.

Здійснення педагогічної умови спрямованої на

фундаменталізацію знань із вивчення дисциплін циклу професійної підготовки активно стимулювало аудиторну діяльність студентів шляхом виконання різних логічно-розумових операцій та інтенсифікувало самостійну роботу на рівні «студент – джерело науково-навчальної інформації». Майбутні соціальні працівники активно опрацьовували різні літературні джерела: енциклопедичні словники фахового спрямування; наукову, навчальну та методичну літературу з обраної теми; наукові статті тощо. Вони вчилися узагальнювати концептуальні засади соціальної роботи, розуміти теоретико-практичні підходи науковців у їхніх дисертаційних дослідженнях, монографіях тощо. Виокремлені студентами сутнісні ознаки, аспекти, характеристики й напрямки досліджень із вивчених проблем у сконцентрованому вигляді знайшли відображення в структурно-логічних схемах, моделях, таблицях тощо. Поглиблена фундаментальна професійна підготовка слугувала важливим підґрунтям у складанні та укомплектуванні термінологічних словників з фахових дисциплін, опрацьовуванні законодавчої бази соціальної роботи тощо.

Використання фахово-зорієнтованих ситуацій у процесі навчання, що є нашою третьою педагогічною умовою, має на меті виявити у студентів готовність до результативного виконання професійних дій за змодельованих обставин. Практична підготовленість до професійної діяльності за реалізації показників готовності (передбачають вміння використовувати законодавчу базу та методи соціальної роботи, розв'язувати нестандартних професійних ситуацій на основі набутих фундаментальних знань) уможлилювала усвідомлення перешкод на шляху до професійної мети та стимулювала активну мисленеву діяльність під час їх розв'язання.

З ціллю формування професійної готовності нами використовувалися вправи за методикою Н. Пряжнікова на зразок «Пастки-капканчики» (Шнейдер, 2004). Студентам пропонували завдання на визначення професійних проблем зовнішніх, що виникають за певних обставин, так і внутрішньо-особистісних. Вирізняючи перешкоди (проблеми-пастки), кожен студент озвучував власну пропозицію щодо її компетентного вирішення. За спільною груповою згодою визначалися наближені реальні варіанти розв'язків ситуативно-професійних проблем.

Отже, комплексна реалізація зазначеної педагогічної умови спонукає кожного студента до професійних самонедженств та самоідентифікації, які формуються в процесі включення студентів у різні види навчальної діяльності, починаючи від індивідуальних вчинань, групових обговорень до спільної аналітико-теоретичної роботи, та супроводжується відповідною вербалізацією щодо особистісних розумінь, оцінок, суджень, ціннісних зв'язків тощо, які актуальні для соціальної роботи. Результативне розв'язання кожним учасником освітнього процесу ситуативних задач, стимуляційних вправ та інших проблемних завдань створює сприятливі умови для особистісної рефлексії власної траєкторії професійного зростання майбутнього фахівця, допомагає спроектувати професійно-спрямовані цілі удосконалення майбутньої фахової діяльності, демонструє поглиблене інтелектуальне та фахово-спрямоване

зростання студентів, уможлилює встановлення взаємозв'язків між знаннями як у середині навчальної дисципліни, так і між дисциплінами загалом та попередніми і новонабутими знаннями.

Реалізації четвертої педагогічної умови впровадження системи фундаменталізації освіти на засадах інтеграції інноваційних технологій, з метою скерованості самоосвітньої діяльності майбутніх соціальних працівників на фундаменталізацію професійної підготовки представляється нами як технологія, спрямована на отримання гарантованих ефективних результатів. У цьому контексті, вважаючи на концептуальні положення науковців щодо самоосвіти студентів у закладах вищої освіти (Мельничук, 2011), будемо визначати спрямованість самоосвітньої діяльності майбутніх соціальних працівників на фундаменталізацію професійної підготовки як цілеспрямований процес, направлений на самостійне забезпечення власного особистісного та професійного розвитку за рахунок структурно-вдосконалених теоретичних знань, набутих професійних умінь і унормованих навичок.

Готовність до результативної освітньої діяльності відстежувалася нами за заповненими студентами індивідуальними планами самоосвіти, опитувальниками «Потреба в самоосвітній діяльності», «Готовність до безперервної освіти» та ін. У планах самоосвіти майбутніх фахівців оцінювалися їх вміння: формулювати сьогочасну та перспективну самоосвітню мету; окреслювати основні завдання, над якими передбачалося працювати впродовж усього часу, відведеного на вивчення навчальних дисциплін; підбирати відповідні ефективні засоби та методи до зреалізування самоосвітньої програми. Нами аналізувалися готові особистісні «продукти» самоосвітньої діяльності майбутніх соціальних працівників: термінологічні словники, власні портфоліо тощо. Під час проведених інтерв'ю та бесід із студентами з'ясували самостійні творчі підходи, якими вони керувалися у процесі укомплектування портфоліо та під час виявлення взаємозв'язків у розуміннях та структуриванні фундаментальних понять, що й стало особистісно-розвивальним надбанням майбутніх соціальних працівників.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Реалізації системи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах інтеграції інноваційних технологій спрямовувалася на виявлення готовності студентів до роботи за фахом. Нами виокремлені педагогічні умови, критерії та показники готовності, які сповна розкривають високі можливості студентів за фундаменталізації професійної підготовки щодо організації та реалізації системної, самостійно-творчої та освітньо-пізнавальної діяльності. Здійснення зазначених педагогічних умов носило комплексний характер, що сприяло всебічному формуванню всіх компонентів професійної компетентності майбутніх соціальних працівників: зростанню мотивації до особистісного професіогенезу; розвитку професійної ідентичності та впевненості у власній професійній компетентності; високій готовності до самоосвітньої діяльності; з'явленні нових ідей та особистісних планів до формування власної професійної моделі.

Список використаної літератури

Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2011. 585 с.

Ребуха Л.З. Інноваційно-технологічні процеси у вищій школі: фундаменталізація професійної соціальної освіти. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи*: матеріали доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 26-27 жовтня 2017 р.). Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 39–40.

Фурман А.А. Професіоналізація соціального працівника: методологічні аспекти. *Вітакультурний млин*. 2014. Модуль 16. С. 57–62.

Шнейдер Л.Б. *Тренинг професіональної ідентичності: руководство для преподавателей вузов и практикующих психологов*. Воронеж: «Модек», 2004. 208 с.

References

Furman, A.A. (2014). Profesionalizatsiia sotsialnoho pratsivnyka: metodolohichni aspekty [Professionalization of a social worker: methodological aspects.]. *Vitakulturnyi mlyn*, 16, 57–62 [in Ukrainian].

Melnychuk I.M. (2011). *Teoriia i metodyka profesiinnoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnologii u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Theory and Methodology of Professional Training of Future Social Workers by Means of Interactive Technologies in Higher Educational Institutions] (Doctoral Dissertation). Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk [In Ukrainian].

Rebukha, L.Z. (2017, October). Innovatsiino-tekhnolohichni protsesy u vyshchii shkoli: fundamentalizatsiia profesiinnoi sotsialnoi osvity [Innovative-technological processes in higher school: fundamentalization of professional social education]. *Proceedings of the IInd All-Ukrainian scientific-practical conference "Profesiina pidhotovka fakhivtsiv sotsialnoi sfery: nadbanna, problemy, perspektyvy* [Training of specialists in the social sphere: achievements, problems, perspectives]" (pp. 39–40). Khmelnytskyi, Ukraine: KhNU [In Ukrainian].

Shneider, L.B. (2004). *Trenynh profesiionalnoi ydentychnosti: rukovodstvo dlia prepodavatelei vuzov y praktykuiushchykh psykholohov* [Professional Identity Training: A Guide for High School Teachers and Practicing Psychologists]. Voronezh: Modek [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.09.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.09.2018 р.

Ребуха Лилия

кандидат психологических наук, доцент

кафедра психологии и социальной работы

Тернопольский национальный экономический университет

г.Тернополь, Украина

РЕАЛИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ НА ПРИНЦИПАХ ИНТЕГРАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. Актуализируется проблема подготовки будущих социальных работников, требующая соответствующего обновления образовательного содержания учебных дисциплин и их методического наполнения, что стало возможным за фундаментализации образования. Целью статьи является обоснование методики реализации системы фундаментализации профессиональной подготовки будущих социальных работников на основе интеграции инновационных технологий. Для решения поставленных задач использовались такие методы как изучение, анализ и обобщение психолого-педагогической литературы для определения педагогических условий и компонентов готовности к будущей деятельности; методы сравнительного анализа, синтеза, классификации, с помощью которых сопоставлялись теоретические и практические подходы к пониманию готовности к профессиональной деятельности. Результатом является разработанная структура готовности к профессиональной деятельности, которая предусматривает компоненты, критерии и показатели готовности к фундаментализации профессиональной подготовки на основе интеграции инновационных технологий и обозначены педагогические условия, при которых стала возможной подготовка специалиста.

Ключевые слова: фундаментализация профессиональной подготовки будущих социальных работников; педагогические условия; компоненты готовности к профессиональной деятельности

Rebukha Lilia

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

Department of Psychology and Social Work

Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

IMPLEMENTATION OF THE SYSTEM OF FUNDAMENTALISATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS ON THE BASIS OF INTEGRATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Abstract. The problem of training of future social workers, which requires an appropriate updating of the educational contents of educational disciplines and their methodical content, which is possible with the fundamentalization of education, is actualized. The purpose of this article is to justify the method of implementation of the system of fundamentalization of the professional training of future social workers on the basis of the integration of innovative technologies. Such complementary methods as studying, analysis and generalization of psychological-pedagogical literature for the definition of pedagogical conditions and components of readiness for future activity; methods of comparative analysis, synthesis, generalization, classification, with the help of which the theoretical and practical approaches to understanding the structure of readiness for professional activity as a result of fundamentalization of professional training of students of the specialty "Social work" have been used to solve the tasks.

The result is the author's structure of readiness for the professional activity of social workers, which provides content of components, criteria and indicators of readiness for the fundamentalization of professional training on the basis of the integration of innovative technologies. Component of readiness for the future professional activity reflects the interconnections between the main blocks: motivational-valuable, fundamental-cognitive, professional-active and person-developmental. The distinguished criteria and indicators of readiness fully reveal the competent abilities of students to organize and implement systematic, independent, creative, educational and cognitive activities

for the fundamentalization of professional training. The pedagogical conditions, under which it is possible to prepare a specialist in accordance with the requirements of time and its competitiveness in the labor market, is outlined. These conditions foresee the creation of a motivational-valuable educational environment in the process of fundamentalization of professional training; the direction of the disciplines of the cycle of professional training for the fundamentalization of knowledge; the use of virtual professionally-oriented situations and stimulating situational tasks in the educational process; the orientation of self-education activities of future social workers on the fundamentalization of professional training on the basis of integration of innovative technologies.

Key words: fundamentalisation of professional training of future social workers; pedagogical conditions; components of readiness for professional activity.